

ESKO M. LAINE

In memoriam Juha Seppo 1939–2018

”Uskonto ei ole yksilöiden huuhaa-puuhaa”

Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian emeritusprofessori ja *Teologisen Aikakauskirjan* emerituspäätoimittaja, teologian tohtori Juha Seppo menehtyi pitkäaikaisen sairauden murtamana 78 vuoden, 11 kuukauden ja 26 päivän iässä Espoossa.

Juha Seppo syntyi 3. helmikuuta 1939 Oulussa, rovasti Eino Sepon ja tämän toisen puolison, Rauha Muilun poikana körttitaustaiseen perheeseen. Lapsuutensa hän vietti aluksi Piippolassa, sittemmin Iitissä, jonka seurakunnan kirkkoherraksi Eino Seppo sai valtakirjan vuonna 1951. Piippolassa Juha Seppo varttui Pentti Haanpään maisemissa kuunnellen kertomuksia pitäjän tunnetusta kirjailijasta ja hänen elämävalinnoistaan, joihin kirkko ja seurakunta eivät kuuluneet. Sittemmin tutkimus on tosin kiinnittänyt huomiota Raamatun vaikutukseen Haanpään innoittajana ja tämän monien kertomusten subtekstinä. Iitissä teini-ikäiselle pojalle kerrottiin vielä hurjempia tarinoita vuodesta 1918, jolloin seurakunnan silloinen kirkkoherra, teologian tohtori Johan Samuel Pajula oli saanut surmansa punaisen terrorin uhrina. Molempia näitä lapsuutensa mieltä kiihottaneita aiheita Seppo käytti myöhemmin taitavasti esimerkkeinä kirkkohistorian laudatur-seminaareissaan.

Ylioppilaaksi Juha Seppo kirjoitti vuonna 1958 Lahdessa. Sittemmin hän toimi itse ylioppilastut-

kintolautakunnan jäsenenä vuosina 1992–2000. Ylioppilastutkinnon jälkeen aloitetut opinnot Helsingin yliopistossa saavuttivat yhden välietapin teologian kandidaatin tutkinnossa vuonna 1965. Pro gradun otsikko, *Ateistinen liike* ja sen herättämä kiista maassamme vuosina 1937–1946, kertoi jo oikeellisesti nuoren maisterin mielenkiinnosta uskonnonvapauskysymystä ja kirkkokritiikkiä kohtaan – sekä aikakaudesta, joka ravisteli rajusti suomalaista yhteiskuntaa ja kirkkoa. Mielenkiinto aiheisiin, joissa keskiössä oli yhteiskunnallinen, sosiokulttuurinen muutos, kulkee yhtenä punaisena lankana läpi Sepon tuotannon. Perinteisiä, herätysliikevaikuttajia koskevia henkilötutkimuksia, ”pikkupietismiä”, hän sen sijaan karttoi ja piti vanhanaikaisena, mutta salli silti professorina itsepäisempien oppilaidensa kirjoittaa opinnäytteitä myös tästä näkökulmasta havaittuaan, ettei ollut onnistunut puhumaan heitä ympäri. Seppo myös vaali suomen kieltä ja suosi teksteissään uudentyypistä, ilmaisuvoimaista puheenpartta. Esimerkiksi angloamerikkalaisten vähemmistöjen Suomeen organisoitumista hän nimitti rantautumiseksi. Uintia harrastaneelle tutkijalle veteen liittyvät metaforat olivat luontevia.

Maisteriksi tultuaan Seppo jatkoi opintojaan ja saattoi julkaistavaksi ensimmäisen painetun julkaisunsa *Katsaus kirkkoa ja kristinuskkoa käsitte-*

levään keskusteluun syksystä 1965 kevääseen 1966 vuonna 1966. Yksi katsauksessa toistuneista teemoista oli Sepon opintovuosien lopulle ajoittunut, kirjailija Hannu Salaman ympärille kehkeytnyt ”Salama-sota”. Tätä julkaisua seurasi Kirkon tutkimuskeskuksen monistesarjassa ilmestynyt katsaus *Lehdistön kirkko kesästä 1968 kevääseen 1969*. Näitä katsauksia laatiessaan Seppo oli 1960-luvun yhteiskunnallisen murroksen ytimessä. Lisensiaattityö (1970) käsitteli pro gradun tavoin ateistista liikehdintää 1930-luvun Suomessa.

Molemmat Sepon varhaistyöt kuvastivat paitsi nuoren maisterin yhteiskuntahistoriallista kiinnostusta myös sitä, että 1960-luvun loppu merkitsi Seppolle myös syvällistä pohdintaa suhteessa isänsä sukupolveen, sen arvoihin ja uskonnollisuuteen. Marja Tuomisen väitöskirja *”Me kaikki ollaan sotilaitten lapsia”*: Sukupolvihegemonian kriisi 1960-luvun suomalaisessa kulttuurissa (1991) tiivistä tämän pohdiskelun terävästi. Väitöskirjaa kohtaan esittämistään kriittisistä huomioista huolimatta Seppo katsoi sen onnistuneen tiivistämään olennaisia piirteitä oman sukupolvensa kokemusmaailmasta, jota leimasivat yhtäältä kipuilu menneisyyden aineetonta perintöä kohtaan ja toisaalta innostus tulevaisuuden suhteen.

Samaa ongelmaa sivusi myös Matti Virtasen Tampereella vuonna 2001 tarkastettu väitöskirja, *Fennomanian perilliset: Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka*, jossa tämä toi suomalaisen historiantutkimukseen niin kutsutun manheimilaisen kokemussukupolviteorian – ajatuksen, jonka mukaan sukupolvia määritteli samanaikaisuuden sijaan jokin perustava avainkokemus, joka yhdisti sen samaan aikaan kokeneita tästä kokemuksesta tekemistä päätelmistä, tulkinnoista tai elämänvalinnoista riippumatta. Yksi tällainen avainkokemus Sepolle oli isien eli sodan kokeneen papiston uudelleen orientoituminen ja sodan jälkeen, 1960-luvulla tapahtunut perustava muutos suomalaisessa yhteiskunnassa. Myöhemmin myös Jari Ehrnrootin pohdinnat arkaaisesta vihasta työväenliikkeen käyttövoimana mietityttivät Seppoa, joka ei epäröinyt virittää siitä keskustelua myös kollegoidensa parissa.

Myöhemmin *Teologisessa Aikakauskirjassa* julkaisemassaan laajassa artikkelissa Seppo analysoi huolellisesti edellä mainittua tematiikkaa edeltä-

nyttä niin kutsuttua lundilaiskeskustelua, jonka taustalla oli asevelipappien herääminen rintamalla suomalaisen mieskulttuurin muutokseen. Se kosketi läheisesti Sepon isän sukupolven papistoa ja synnytti tarpeen pohtia omaa suhdetta sen perintöön. Molempia edellä mainittuja väitöskirjoja pohdittiin monipuolisesti ja luovasti Sepon johtamassa seminaarissa. Niissä oli myös jo nähtävissä Sepon kiinnostus Martti Simojoen hahmoa kohtaan.

Seppo vihittiin papiksi pian valmistumisensa jälkeen vuonna 1965. Kaksi vuotta myöhemmin hän suoritti pastoraalitutkinnon. Työ seurakuntapappina ei kuitenkaan ollut hänen ensisijaisena tavoitteenaan, mistä syystä hän toimikin vuosina 1965–1967 Karhulan yhteiskoulun uskonnonopettajana ennen kutsua tilapäiseksi assistentiksi Helsingin yliopistoon 1968. Uskonnonopetuksessa kysymykset uskonnonvapaudesta ja uskonnon sosiokulttuurista merkityksestä korostuivat ja kirkon rooli suomalaisen kulttuurin ja yhteiskunnan muokkaajana tuli siinä esiin. Seppo arvosti koko aikuisikänsä suuresti uskonnonopetusta ja ponnisteli tehdäkseen selväksi, miksi yhteiskunta tarvitsi uskonnonopetusta silloin, kun sen asema aika ajoin asetettiin kyseenalaiseksi. Erityisesti kirkkohallituksen omaksuma passiivinen toimintatapa uskonnonopetuksen tulevaisuudesta keskusteltaessa 1990–2000-luvuilla ärsytti häntä. Seppo korosti uskonnonopetusta reaaliaineena muiden joukossa, jossa lukeminen ja työ olivat keskeisiä. Vuonna 1979 hän kuului kirkkohistorian oppikirjan *Lukion uskonto 2: Kristikunta eilen ja tänään* tekijäryhmään. Myös luennoillaan apulaisprofessorina ja Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian oppituolin haltijana 1980–1990-luvuilla Seppo kiinnitti toistuvasti oppilaidensa huomiota siihen, mitä kirkolle merkitsi oikeus uskonnolliseen varhaiskasvatukseen Ranskassa ja muualla Euroopassa, jossa vallankumous ja sitä seuranneet kauhun vuodet olivat uhanneet kitkeä kirkon ja kristinuskon juurineen uuden sekulaarin yhteiskunnan tieltä. Seminaarissa hän pohti myös, mitkä syyt kasvatuksessa olivat johdaneet siihen, että nuori Lenin oli repäissyt rippiritinsä kaulaltaan ja kääntänyt selkensä kristinuskolle.

Kirkkohistoria oli 1960-luvulla jaettu kahteen oppiaineeseen, yleiseen ja Suomen ja Skandinavian kirkkohistoriaan. Näiden oppituolien haltijat, Kauko

Pirinen ja Mikko Juva, alkoivat pitää yhdessä tutkielmaseminaaria opponoiden vuoronperään toistensa oppilaiden töitä. Siinä missä Pirinen entisenä arkistovirkailijana edusti tarkkaa lähdeyöskentelyä ja suuntasi mielenkiintonsa keskiaikaan, ennen muuta tuomiokapitulilaitokseen, Juva oli suurten linjojen vetäjä, aatehistorioitsija ja yhteiskunnan muutoksen tarkkailija luterilaisen kansankulttuurin hajoamisen vuosikymmeninä. Seminaarin pöytäkirjoissa kuvataan toistuvasti Juvan ajatuksentuloa, jonka tueksi Pirinen etusormi kohotettuna vaati lähdehavaintoja. Vaikka seminaarit kokoontuivat yhdessä, Seppo oli selvästi Juvan oppilas, vuodesta 1968 alkaen myös assistentti. Väitöskirjansa esipuheessa 1983 hän kiitti näitä yhteisseminaareja ”erityisen hyödyllisiksi” tulevan tutkijanuransa kannalta.

Juva kiinnitti jo varhaisessa vaiheessa huomiota lahjakkaaseen oppilaaseensa ja kutsui tämän 1970-luvun alussa Kirkko ja valtio -komitean sihteeriksi vuosiksi 1972–1977. Tämä ratkaisu sopi erinomaisesti Sepon omiin tutkimusintresseihin ja suuntasi hänen tieteellistä mielenkiintoaan ennen muuta kirkon ja valtion suhteisiin, joihin kuuluivat kysymykset uskonnonopetuksen asemasta julkisissa kouluissa ja uskonnonvapaudesta. Kirkko ja valtio -komitean sihteerinä Seppo vastasi yhdessä sittemmin ministerin arvonimen saaneen juristin Lauri Tarastin kanssa mietinnön pohjatyöstä. Mietinnön historiallinen osuus, analyysi kirkon ja valtion suhteista itsenäisessä Suomessa, oli Juha Sepon käsialaa. Suomen EU-jäsenyydestä alkaen (1995) hän laati myös vuosikatsaukset Suomen uskonto- ja kirkkopoliittisesta kehityksestä Unescon tieteellisen tutkimusyksikön julkaisuun. Suomen Ekumeenisen Neuvoston kirkko ja valtio -työryhmän jäsenenä Seppo toimi 1995–2000 ja uskonnonvapauskomitean varapuheenjohtajana 1998–2001. Seppo arvosti itse erityisesti jäsenyyttä European Consortium for Church and State Research -tutkimusyksikössä 1995–2002. Se avasi hänelle aitiopaikan seurata uralleen leimallisia teemoja koko Euroopan tasolla. Hän sai myös Suomen Valkoisen Ruusun ritarikunnan I luokan ritarimerkin tähän työhön liittyneistä ansioistaan.

Työskentely Kirkko ja valtio -komiteassa 1970-luvulla muovasi yliopiston assistentista kirkon ja valtion välisen suhteen terävän analyytikon mutta

myös yhteiskuntakriitikon, joka aika ajoin patisteli kirkon johtoa ottamaan kantaa ja seuraamaan tarkemmin suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtuneita muutoksia ja trendejä. Seppo itse luonnehti työskentelyä Kirkko ja valtio -komiteassa ”tutkijakoulutuksen käytännöllisiksi harjoituksiksi”. Komitean saatua työnsä päätökseen Seppo työskenteli Juvan seuraajan, professori Pentti Laasosen assistenttina. Väitöskirjansa esipuheessa hän kiitti tätä kannustuksesta, ”paineettoman ilmapiirin luomisesta” jatkotutkimukselle sekä uhanalaisen tutkimusmotivaation vahvistamisesta. Itsekin Juvan oppilaana väitelleelle Laasoselle Sepon väitöskirjan kysymyksenasettelu oli luonteva.

Assistenttina toimiessaan Seppo ystävystyi samaa virkaa eri oppiaineissa hoitaneisiin kollegoihin, erityisesti Markku Heikkilään ja Risto Lauhaan. Aikana, jolloin yliopistoyhteisössä toimineiden nuorempien tutkijoiden asema oli nykyistään epävarmempi ja ammattiliitot vielä tulevaisuutta, assistentit tukeutuivat toisiinsa. Myöhemmällä urallaan Seppo palasi toistuvasti assistenttiaikansa myönteisiin kokemuksiin ja assistenttien yhteiseiintymisiin ja solidaarisuuteen erilaisissa tilanteissa. Näistä kommentteista huokui Sepolle luonteenomainen hillitty tunneherkkyys. Vaikka hän toistuvasti korosti tutkimuksen objektiivisuuden ja asiallisuuden vaatimusta, ”kuivuutta”, hän huomautti myös oppilailleen, ettei tutkijalle välttämättä ollut haitaksi, jos hän oli ”myös miellyttävä henkilö”. Myöhemmin johtaessaan tutkielma- ja tutkijaseminaareja Seppo innostui silminnähävästi sellaisista aiheista, jotka koskettivat tavanomaista syvemmin ihmisyyttä tai hänen oman elämänsä kipupisteitä. Tämä ominaisuus teki hänestä oppilaidensa parissa karismaattisen opettajan, joka pystyi koskettamaan syvältä keskusteluilla kirkosta, herätysliikkeistä, politikasta tai yhteiskunnasta.

Seppo väitteli teologian tohtoriksi 1983 arvosanalla laudatur. Väitöskirja *Uskovien yhteisö vai valtionkirkko? Uskonnolliset vähemmistöyhteisöt ja evankelis-luterilaisesta kirkosta eroaminen Suomessa vuosina 1923–1930* selvitti, millä tavoin seitsemän uskonnollista vähemmistöyhteisöä baptisteista Jehovan todistajiin suhtautuivat ja varsinkin reagoivat uskonnonvapauslakiin. Tutkimus osoitti

vähemmistökirkkojen ja denominaatioiden pettyneen siihen, että vuoden 1922 uskonnonvapauslaki ei purkanut Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja valtion välistä erityissuhdetta. Sen sijaan laki johti siihen, että tutkitut vähemmistöyhteisöt ja niiden yksittäiset jäsenet joutuivat tekemään itse omat perusvalintansa. Tutkimus osoitti myös, että vähemmistöyhteisöjen imu tuntui maaseudulla sekä absoluuttisesti että suhteellisesti voimakkaampana kuin kaupungeissa. Eroliikettä analysoidessaan Seppo piirsi tarkan kuvan eroajien sosiokulttuurisesta profiilista. Tutkimus muistutti osin historiallista kirkkoihin uskontososiologiaa, joka myös kiehtoi häntä. Se osoitti lisäksi, että uuden siviilirekisterin rakenne poikkesi huomattavasti kokonaisväestöstä. Eroajien parissa ammattitaidottomien sekä seka- ja päivätyöläisten osuus oli viisinkertainen kirkon jäseniksi jääneihin verrattuna. Seppo tarkasteli myös vähemmistöyhteisöjen maantiedettä. Tutkimus osoitti, että aluekohtaisesti vähemmistöyhteisöt keräsivät eniten uusia jäseniä Viipurin ja Vaasan lääneissä.

Seppo kiinnitti huomiota myös siihen, että kirkosta eroaminen ei ollut vain yksityisasiasia vaan mitä suurimmassa määrin yhteisöllinen kysymys. Hän osoitti, että monia uskonnollisiin vähemmistöihin kuuluneita pidättelivät luterilaisen kirkon jäsenyydessä vuosikausien tottumus ja sitä tukeva ympäristön sosiaalinen paine sekä halu välttää kirkosta eroamisesta helposti aiheutuneet hautasijavaikeudet. Myös valkoisen Suomen korostamassa kansallisessa integraatiossa kirkolla oli keskeinen rooli. Tässä kontekstissa vierasperäisiä uskonnollisia vaihtoehtoja pidettiin helposti epäilyttävinä ja suomalaiseseen miljööseen sopimattomina. Tämän kaltainen päätteily oli Sepolle tutkijana tyypillinen. Myös suomalaista vapaa-ajattelua tarkastellessaan (1992) hän totesi, että perimmäinen syy suomalaisen vapaa-ajattelijaliikkeen varsin vaatimattomaan kokonaisuuden menestykseen oli yhteydessä liikkeen poliittiseen profiiliin: suomalainen yhteiskunta ei tarjonnut juuri minäkäänlaisia edellytyksiä porvarilliskantaiseen vapaa-ajatteluun maailmansotien välisenä aikana. Näissä tulkinnoissaan Seppo liittyi sitä ääneen lausumatta funktionalistiseen traditioon, joka korosti uskonnon yhteisöllistä ja yhteiskunnallista merkitystä. Uskonto ei sen mukaan ole vain yksilön omaa toimintaa

vaan aina myös ilmausta itseään laajemmasta yhteisöstä. Historiallisissa prosesseissa kirkko on sekä itse muutoksen kohde että toimija, joka yhdessä muiden muuttujien kanssa aikaansaa muutoksen. Ajatus yksityisoikeudellisesta asemasta on kirkon luonteelle vieras, sillä kirkon itseymmärrys ja sen historia rakentuvat yhteisöllisyydelle. Luennoillaan Seppo kiteytti tämän aforismiin, jonka mukaan uskonto ei koskaan ollut (vain) yksilöiden ”huuhaa-puuhaa” vaan aina yhteisöelämään syvemmin liittynyt ilmiö.

Väitöskirjan loppukatsaus päättyy kokonaisarvioon vähemmistöyhteisöihin liittymisen motiiveista. Seppo totesi, ettei eroliikettä luterilaisesta kirkosta ollut syytä nähdä vain protestin ja vieraantumisen muunnelmina. Pikemminkin eroratkaisussa oli usein kyse siitä, että asianomainen oli löytänyt uuden vaihtoehdon, joka tyydytti häntä ”uskonnollis-yhteisöllisesti” luterilaista kirkkoa paremmin. Ilmaus ”uskonnollis-yhteisöllisesti” oli paitsi aikakaudelleen tyypillinen sanahirviö myös ilmaus tutkijan mielenkiinnon kohteesta: uskonnosta yhteiskunnassa. Päätelmä on merkittävä kahdesta näkökulmasta. Se osoittaa yhtäältä, miten uskonnonvapauskysymyksen parissa työskentely oli olennaisesti avartanut Sepon näkemystä positiivisen uskonnonvapauden luonteesta ja merkityksestä. Väitöskirjassaan hän eläytyi aidosti uskonnollisten vähemmistöjen ajatusmaailmaan. Toisaalta päätelmässä on idullaan ajatus, jonka mukaan kirkkohistoria ei ole vain Suomen evankelis-luterilaisen kirkon historiaa vaan laajemmin kristinuskon vaikutushistoriaa, jopa käänteistä kirkkohistoriaa kuten Sepon myöhemmät tutkimukset vapaa-ajattelijaliikkeestä.

Väitöskirjan jälkeen Seppo julkaisi osana Etelä-Pohjanmaan historiaa laajahkon tutkimuksen seurakuntaelämästä ja uskonnollisista liikkeistä isänsä kotiseudulta vuosina 1809–1917 (1987). Tutkimuksen kysymyksenasettelu ei ollut hänelle tunnusomainen, mikä johtui teoksen tilausluonteesta. Kyse ei kuitenkaan ollut herännäisyyden historiasta, vaikka paineita myös sen kirjoittamiseen oli olemassa. Tutkimuksessa uskonnollisia liikkeitä käsitellään kirjoittajalle ominaisella tyyllillä osana laajempaa sosiokulttuurista kontekstia ja uskonnonvapautta. Tarkastelun päättää Sepon analyysi uskonnollisista vähemmistöistä Etelä-Pohjanmaalla. Niitä esitelles-

sään hän oli vahvimalla osaamisalueellaan. Myös tässä tutkimuksessa hän toteaa, että ”tehokkaimman sulun virralle pois kirkosta” uusille uskontulkintoille muodostivat lopulta perinteinen kirkollisuus ja seurakuntien viranhaltijat. Toisin sanoen myös Etelä-Pohjanmaalla yhteisölliset ja kulttuuriset seikat yhdessä alueella toimineiden herätysliikkeiden kanssa vaikuttivat siihen, millaiseksi uskonnonvapauslain avaama uusi tilanne muotoutui. Yksilön valinnat eivät aidoimmillaankaan ole vain yksilöllisiä tai sattumanvaraisia vaan heijastusta laajemman sosiokulttuurisen muutoksen olemuksesta.

Pentti Laasosen jäätyä eläkkeelle kirkkohistorian professorin virasta vuonna 1988 käynnistyi respiitti aika viranhakijoille. Sinä aikana Seppo julkaisi Suomen kirkkohistoriallisen seuran sarjassa kaksiosaisen tutkimuksen vapaa-ajattelijaliikkeestä. Teoksen ensimmäinen osa käsittelee kansainvälisen vapaa-ajattelijaliikkeen muotoutumista ja organisointumista, jälkimmäinen vapaa-ajattelun leviämistä Suomeen ja Suomessa (SKHST 154 ja 156). Ensin mainittu tutkimus on Sepon kansainvälinen työ, jonka lähteitä hän etsi Amsterdamista ja Lontoosta. Hän osoittaa siinä sekä aatteelliset että käytännölliset polut vapaa-ajattelijaliikkeen yhdentymiselle, mutta huomauttaa, ettei liitto suinkaan ollut maailmankatsomuksellisesti yhtenäinen. Materialismin ja naturalismin ohella sen piirissä käytiin avointa keskustelua myös vapaa-ajattelun suhteesta positivismiin ja niin sanottuun spiritualismiin. Myös naisten emansipaatio vaikutti liittoon, Sepon arvion mukaan pikemmin lisäten kuin hajottaen sen voimaa. Kysymys vapaa-ajattelun ja sosialismin suhteesta nousee keskiöön tutkimuksen loppupuolella.

Oman käsitykseni mukaan nämä tutkimukset olivat Sepon tieteellisiä pääteoksia siksikin, että hänen kaikesta tuotannostaan ne ovat huolellisesti laadittuja puheenvuoroja kansainväliselle tiedeyhteisölle. Niiden julkaiseminen suomeksi lienee kuitenkin ollut keskeinen syy siihen, etteivät ne saavuttaneet ansaitsemaansa kansainvälistä huomiota. Seppo lienee pohtinut kyseisten kirjojen julkaisemista joko ranskaksi tai englanniksi, sillä ensimmäisen teoksen esipuheessa hän toteaa, ettei niiden julkaiseminen suomeksi – osana tarkasti aikataulutettua virantäyttöprosessia – sulkenut pois mahdol-

lisuutta niiden ilmestymiseen myöhemmin myös ”jollain kansainvälisellä kielellä”. Kansainvälinen julkaiseminen oli 1990-luvun alun eurokeskustelun Suomessa vielä mahdollisuus, ei välttämättömyys saati itsestäänselvyyks.

Juha Seppo nimitettiin vuonna 1989 kirkkohistorian apulaisprofessoriksi ja vuonna 1994 Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian professoriksi Pentti Laasosen jälkeen. Tästä virasta hän jäi eläkkeelle vuonna 2000. Professorina Seppo rohkaisi oppilaitaan tutustumaan uuteen sosiaalishistorialliseen tutkimukseen, joka nousi 1990-luvulla voimakkaasti esiin. Hänen aloitteestaan oppiaineen tutkimusvaatimuksia muutettiin uuden tutkimuksen edellyttämälle tasolle. Seppo oli kiinnostunut edellä mainittujen tutkimusten ohella myös Juha Siltalan hahmoon 1990-luvulla henkilöityneestä psykohistoriasta, vaikkei itse lukeutunutkaan tähän suuntaukseen. Sepon johtamassa lisensiaattiseminaarissa vierailut dosentti Siltala veti salin täyteen Fabianinkadulla tuolloin sijainneella kirkkohistorian laitoksella.

Opettajana Seppo oli innostava, haastava ja kannustava. Hän kantoi huolta myös siitä, että heikommatkin oppilaat saivat työnsä valmiiksi. Suuri lama 1990-luvun alkuvuosina pakotti karsimaan opetusta ja tutkimustoimintaa. Useissa ”leikkausjono”-puheissaan hän pyrki tehostamaan varsinkin jatko-opiskelijoiden työtä ja lakkauttamaan sellaisia sosiaalisia piirejä, jotka kokoontuivat keskustelemaan ilman määrätietoista pyrkimystä viedä työnsä päätökseen. Voimavarat oli keskitettävä niihin, joilla oli mahdollisuuksia saada väitöskirjansa valmiiksi. Ulkomaiset vieraat ja läheisimmät oppilaansa Seppo vei toisinaan Mustioon, jossa sijainneella mökillä käytiin mieltä kiihottaneita keskusteluja isännän viritämistä teemoista. Seppo edusti jo 1990-luvulla näkemystä, jonka mukaan historian tutkimus palveli ennen muuta aikalaiskeskustelua. Tästä syystä hän pyrki tuomaan oppilaitaan mahdollisimman lähelle nykyaikaa. Sepolla oli tapana siteerata Maalaisliiton puoluesihteerinä vuosina 1950–1960 toiminutta Arvo Korsimoa, jonka tunnetun tokaisun mukaan oli ”tultava niin lähelle, että suorastaan hirvitti”.

Uusi uskonnonvapauslaki astui voimaan vuonna 2003 Sepon jo emeritoiduttua. Siitä huolimatta hän toimi sitä valmistelevalta komitean jäsenenä ja

varapuheenjohtajana, ja kirjoitti tuoreeltaan teoksen *Uskonnonvapaus 2000-luvun Suomessa* (2003), jossa hän selvitti uuden lain sisältöä ja tarjosi avaimet tulkita sitä. Seppo vaikutti keskeisesti siihen, että uskonnonvapauslakiin sisällytettiin 12 vuoden ikäraja, jonka saavuttanutta ei voinut ilman hänen omaa suostumustaan liittää tai erottaa uskonnollisen yhteisön jäsenyydestä.

Lähdettyään vasta valittuna kirkkoherrana epävarmalle akateemiselle uralle määrääkaikaisella sopimuksella Seppo oli priorisoinut tutkimuksen kirkollisen viran edelle. Myöhemminkään hänen nimeään ei tiettävästi mainittu piispanvirkoja täytettäessä. Sepolla oli kuitenkin läheinen suhde kirkkoon, jota hän ilmoitti palvelevansa parhaan kykynsä mukaan ”älyllisesti”. Suhde lapsuudenkodin herätysliikkeeseen oli kompleksisempi ja kriittisempi, mutta teologian ylioppilaiden Sepon 60-vuotispäivänä laulama körttivirsi *Maat metsät hiljenninä* toi päivänsankarille kyryneet silmiin.

Emeritusvuosinaan Juha Seppo omistautui kirjoittamaan Martti Simojoen elämäkertaa. Asevelipappina uransa varsinaisesti aloittanut Simojoki oli Sepon näkemyksen mukaan vuosisatansa merkittävien kirkonjohtaja siitä huolimatta, että tämän väitöskirja hyväksyttiin aikanaan alimmalla arvosanalla. Simojoen biografia oli Sepolle yhteenveto 1900-luvun suomalaisesta teologiasta ja kirkkopoliitikasta – kansankirkon profiili hyvässä ja pahassa. Työ sisälsi valmistuessaan 1 300 sivua ja se on toistaiseksi laajin suomalaisista piispaelämäkertoista. Kirjan sivuilla Seppo kuvaa poikkeuksellisen uskonnollisen ihmisen tien itsenäisen Suomen tärkeimmäksi kirkonjohtajaksi. Simojoella oli Sepolle myös henkilökohtaista merkitystä, sillä kaikista kirkonjohtajista juuri Simojoki osoitti kykynsä kuunnella 1960-luvun radikaaleja ja luotsata kirkkoa uskottavasti aikansa merkittävien ja ravistelevien murrosten keskellä. Simojoella oli siis silmää arvioida yhteiskuntaa ja lukea kulttuuria. Lisäksi hän oli avainhenkilö Sepon sukupolvikokemuksissa. Seppo itse katsoi, että perusteellinen tutkimus Simojosta oli hänen tieteellinen päätyönsä. Se myös jäi hänen viimeiseksi tutkimukseksi ja uhkasi jo jäädä kesken terveydellisten ongelmien vuoksi, jotka vaivasivat häntä toistuvasti jo professorivuosina 1990-luvulla.

Teoksen toinen osa ilmestyi vuonna 2016. Se oli omistettu kaikille omaishoitajille, joita halvauksen vuoksi pyörätuoliin joutunut tutkija tarvitsi viimeisinä vuosinaan entistä enemmän. Saatesanoissaan hän totesi nöyrästi, että ilman läheisiä Simojoki-biografia ei olisi koskaan valmistunut. Jo aikaisemmin läheisten läsnäolo heijastui Sepon töistä. Väitöskirjan kannen oli suunnitellut aviopuoliso Pirkko Seppo ja vapaa-ajattelijoita koskevien tutkimusten kannet tytär Liisa Seppo.

Akateemisen opetuksen, tutkimuksen ja monenlaisen yhteiskunnallisen vaikuttamisen ohella Sepon sydäntä lähellä olivat ennen muuta ylioppilastutkintolautakunta ja *Teologisen Aikakauskirjan* päätoimittajuus. Viimeksi mainitun merkityksen hän näki 1900-luvun teologian foorumina, lähteenä ja tulkitsijana. Haave Suomen Akatemian rahoittamasta projektista 1900-luvun suomalaisesta teologiasta ei Sepon kaavailemassa laajuudessa toteutunut. *Teologisen Aikakauskirjan* teemanumero aiheesta sisälsi kuitenkin tematiikan kannalta merkittävimmät näkökulmat.

Arkkipiispa Kari Mäkinen luovutti 2016 jo vakavasti sairaalle Juha Sepolle Mikael Agricolan ristin kiitokseksi pitkästä elämäntyöstä. *Kotimaa*-lehden haastattelussa juhannuksena 2016 Seppo muistutti, ettei ”eurosekularisteja” pitänyt päästää yksin sanelemaan uskonnonvapauden sisältöä. Se oli maan parhaan uskonnonvapauden asiantuntijan viimeinen painava julkinen puheenvuoro ja samalla viimeinen vetoamus positiivisen uskonnonvapauden puolesta.

Esko M. Laine, dos.
Juha Sepon assistentti vuosina 1994–2000
esko.laine@helsinki.fi